

Seminar 12 (Derivacija funkcije)

Potrebno predznanje

Derivacija funkcije f u točki x_0 odgovara vrijednosti sljedećeg limesa: $\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}$. Kada promatramo taj izraz kao funkciju s parametrom x_0 govorimo o funkciji koju nazivamo derivacija funkcije f , odnosno f' (čitaj: »f crtica«).

Možemo pisati, $f'(x) = \lim_{y \rightarrow x} \frac{f(y) - f(x)}{y - x}$.

Derivacije osnovnih funkcija računate su na predavanjima i u knjizi. Derivacije osnovnih funkcija sadržane su u sljedećoj tablici (opširniju tablicu možete naći na http://hr.wikipedia.org/wiki/Tablica_integrala):

f	$\frac{df}{dx}$
konstanta	0
x	1
x^2	$2x$
$\frac{1}{x}$	$-\frac{1}{x^2}$
x^α ($\alpha \neq 0$)	$\alpha x^{\alpha-1}$

f	$\frac{df}{dx}$
$\ln x$	$\frac{1}{x}$
$\log_a x$	$\frac{1}{x \ln a}$
e^x	e^x
a^x	$a^x \ln a$

f	$\frac{df}{dx}$
$\sin x$	$\cos x$
$\cos x$	$-\sin x$
$\tan x$	$\frac{1}{\cos^2 x}$
$\cot x$	$-\frac{1}{\sin^2 x}$

f	$\frac{df}{dx}$
$\arcsin x$	$\frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$
$\arccos x$	$-\frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$
$\arctan x$	$\frac{1}{1+x^2}$
$\operatorname{arccot} x$	$-\frac{1}{1+x^2}$

Pravila za deriviranje osnovnih računskih operacija:

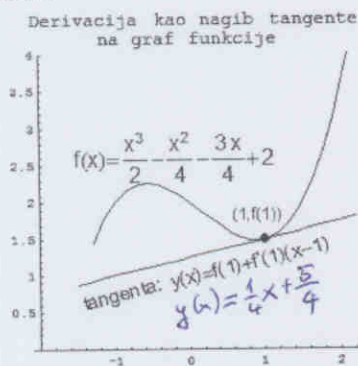
$$\begin{aligned} (f \pm g)' &= f' \pm g' \\ (f \cdot g)' &= f' \cdot g + f \cdot g' \\ (c \cdot f)' &= c \cdot f' \quad (c \text{ konstanta}) \\ \left(\frac{f}{g}\right)' &= \frac{f' \cdot g - f \cdot g'}{g^2} \end{aligned}$$

Pravilo za deriviranje kompozicije funkcija:

$$f(g(x))' = f'(g(x)) \cdot g'(x)$$

Više derivacije računamo uzastopnim deriviranjem odgovarajući broj puta.

Derivacija funkcije f u nekoj točki odgovara nagibu tangente grafa u toj točki, kao što je nacrtano na na sljedećoj slici:

$$\begin{aligned} f'(x) &= \left(\frac{x^3}{2} - \frac{x^2}{4} - \frac{3x}{4} + 2\right)' \\ &= \left(\frac{x^3}{2}\right)' - \left(\frac{x^2}{4}\right)' - \left(\frac{3x}{4}\right)' + 2' \\ &= \frac{1}{2}(x^3)' - \frac{1}{4}(x^2)' - \frac{3}{4}(x)' + 0 \\ &= \frac{1}{2} \cdot 3x^2 - \frac{1}{4} \cdot 2x - \frac{3}{4} \cdot 1 + 0 \end{aligned} \quad \left. \begin{aligned} f(1) &= \frac{1}{2} - \frac{1}{4} - \frac{3}{4} + 2 = \frac{3}{2} \\ \Rightarrow f'(x) &= \frac{3}{2}x^2 - \frac{1}{2}x - \frac{3}{4} \\ f'(1) &= \frac{3}{2} - \frac{1}{2} - \frac{3}{4} = \frac{1}{4} \end{aligned} \right\}$$

TANGENTA KROZ $(1, f(1))$ GRAFA:

$$y(x) = \frac{3}{2} + \frac{1}{4}(x-1) = \frac{1}{4}x + \frac{5}{4}$$

Jednadžba tangente na graf funkcije f u točki $T(x_0, f(x_0))$ jest $y(x) = f(x_0) + f'(x_0) \cdot (x - x_0)$.

L'Hopitalovo pravilo: U slučaju neodređenog oblika limesa $\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x)}{g(x)}$, vrijedi $\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f'(x)}{g'(x)}$.

Glavni dio seminara

Primjer 1. Odrediti tangentu na funkciju $f(x) = \frac{x^3}{2} - \frac{x^2}{4} - \frac{3x}{4} + 2$ tamo gdje je $x = 1$. Vidi sliku na strani ispred.

VIDI PRETHODNU STRANU

PRIMJER 2. DRUGI NAČIN

$$f(x) = \frac{2}{\sqrt[3]{x-1}} = 2 \cdot (x-1)^{-\frac{2}{3}}$$

$$f'(x) = \left(2 \cdot (x-1)^{-\frac{2}{3}} \right)' = 2 \cdot \left((x-1)^{-\frac{2}{3}} \right)' = \begin{cases} g(x) = x-1, & g'(x) = 1 \\ f(x) = x^{-\frac{2}{3}}, & f'(x) = -\frac{2}{3} x^{-\frac{2}{3}-1} \end{cases}$$

$$= 2 \cdot \left(\frac{2}{3} (x-1)^{-\frac{5}{3}} \right) \cdot 1 = -\frac{4}{3} \frac{1}{\sqrt[3]{(x-1)^5}}$$

Derivirati funkcije sa prošlog seminara:

Primjer 2. $f(x) = \frac{2}{\sqrt{(x-1)^2}}$
PRVI NAČIN

$$\left(\frac{f}{g} \right)' = \frac{f' \cdot g - f \cdot g'}{g^2}$$

$$\left(\frac{2}{\sqrt{(x-1)^2}} \right)' = \frac{2 \cdot \frac{3}{2} (x-1)^{-\frac{3}{2}} - 2 \cdot \left(\frac{2}{\sqrt{(x-1)^2}} \right)' \cdot (x-1)}{\sqrt{(x-1)^2}^2} = (*) = \frac{0 \cdot \sqrt{(x-1)^2} - 2 \cdot \frac{2}{\sqrt{x-1}} \cdot 1}{\sqrt{(x-1)^4}} = -\frac{4}{3} \frac{1}{\sqrt[3]{(x-1)^5}}$$

$$(*) : \left(\frac{2}{\sqrt{(x-1)^2}} \right)' = \left((x-1)^{-\frac{2}{2}} \right)' = \begin{cases} g(x) = x-1, & g'(x) = 1 \\ f(x) = x^{-\frac{2}{2}}, & f'(x) = -\frac{2}{2} x^{-\frac{2}{2}-1} \end{cases} = \frac{2}{\sqrt{(x-1)^2}} \cdot 1 = \frac{2}{\sqrt{x-1}} \cdot 1 = \frac{2}{3} (x-1)^{-\frac{1}{3}} = \frac{2}{3} \frac{1}{\sqrt[3]{x-1}}$$

Primjer 3. $f(x) = \frac{x}{x-1}$

$$f'(x) = \left(\frac{x}{x-1} \right)' = \frac{x' \cdot (x-1) - x \cdot (x-1)'}{(x-1)^2} = \frac{1 \cdot (x-1) - x \cdot 1}{(x-1)^2} = \frac{x-1-x}{(x-1)^2} = \frac{-1}{(x-1)^2}$$

Primjer 4. $f(x) = \frac{x^2+1}{x^2-1}$

Vidi <http://lavica.fesb.hr/mat1/vjezbe/node107.html>

$$f'(x) = \left(\frac{x^2+1}{x^2-1} \right)' = \frac{(x^2+1)' \cdot (x^2-1) - (x^2+1) \cdot (x^2-1)'}{(x^2-1)^2} = \frac{2x \cdot (x^2-1) - (x^2+1) \cdot 2x}{(x^2-1)^2} = \frac{2x \cdot (x^2-1-x^2-1)}{(x^2-1)^2} = \frac{-4x}{(x^2-1)^2}$$

Primjer 5. Usporedi derivaciju funkcije $f_1(x) = 2 \sin x \cos x$ sa $f_2(x) = \sin(2x)$

$$f_1'(x) = 2[(\sin x)' \cos x + \sin x \cdot (\cos x)'] = 2(\cos^2 x - \sin^2 x)$$

$$f_2'(x) = \left[\sin(2x) \right]' = \begin{cases} f = \sin x & f' = \cos x \\ g = 2x & g' = 2 \end{cases} = 2 \cos(2x)$$

$$= f'(g(x)) \cdot g'(x)$$

VIDI TRIGONOMETRIJSKE FORMULE: VRIJEDI $\sin(2x) = 2 \sin x \cos x \Rightarrow f_1 = f_2$
 $\cos(2x) = \cos^2 x - \sin^2 x \Rightarrow f_1' = f_2'$

L'Hopitalovim pravilom izračunati sljedeće:

Primjer 6. $\lim_{x \rightarrow -3} \frac{15 + 8x + x^2}{9 - x^2} = \left[\frac{15 - 24 + 9}{9 - 9} \right] = \left[\frac{0}{0} \right] \stackrel{L'H}{=} \lim_{x \rightarrow -3} \frac{(15 + 8x + x^2)'}{(9 - x^2)'} = \lim_{x \rightarrow -3} \frac{8 + 2x}{-2x} = \frac{8 - 6}{6} = \frac{1}{3}$

L'HOPITALOVO PRAVILO SE MOŽE PRIMIJENITI SAMO KAD JE LIMES NEODREĐENOG OBLIKA $\frac{0}{0}$ I $\frac{\pm\infty}{\pm\infty}$

Primjer 7. $\lim_{x \rightarrow 1} \frac{\sqrt{2-x^2} - x}{x-1} = \left[\frac{\sqrt{2-1} - 1}{1-1} \right] = \left[\frac{0}{0} \right] \stackrel{L'H}{=} \lim_{x \rightarrow 1} \frac{(\sqrt{2-x^2} - x)'}{(x-1)'} = \lim_{x \rightarrow 1} \frac{\frac{-2x}{2\sqrt{2-x^2}} - 1}{1} = \lim_{x \rightarrow 1} \frac{\frac{-2}{2\sqrt{2-1}} - 1}{1} = \frac{-2 - 1}{1} = -3$

Vidi primjer 9. iz seminara 10!

$(\sqrt{2-x^2})' = \left\{ \begin{array}{l} g(x) = 2-x^2, g'(x) = -2x \\ f(x) = \sqrt{x}, f'(x) = \frac{1}{2\sqrt{x}} \end{array} \right\} = \frac{1}{2\sqrt{2-x^2}} \cdot (-2x)$

$\Rightarrow \lim_{x \rightarrow 1} \frac{\sqrt{2-x^2} - x}{x-1} = -2$

Primjer 8. $\lim_{x \rightarrow 1} \frac{x-1}{\sqrt[3]{x}-1} = \left[\frac{0}{0} \right] \stackrel{L'H}{=} \lim_{x \rightarrow 1} \frac{(x-1)'}{(\sqrt[3]{x}-1)'} = \lim_{x \rightarrow 1} \frac{1}{\frac{1}{3\sqrt[3]{x^2}}} = \frac{1}{\frac{1}{3}} = 3$

Vidi primjer 10. iz seminara 10!

Primjer 9. $\lim_{x \rightarrow 0+} x^x = \left[0^+ \right] = \lim_{x \rightarrow 0+} x^x$

L'HOPITALOVO PRAVILO MOŽEMO KORISTITI SAMO KOD RAZLOMKA

POKUŠAVAMO "IZMISLITI" RAZLOMAK

$a = e^{\ln a} \Rightarrow x^x = e^{\ln x^x} = e^{x \ln x} = e^{\frac{\ln x}{\frac{1}{x}}}$

$\lim_{x \rightarrow 0+} e^{\frac{\ln x}{\frac{1}{x}}} = \left[e^{\frac{-\infty}{+\infty}} \right] = e^{\lim_{x \rightarrow 0+} \frac{\ln x}{\frac{1}{x}}} = e^0 = 1$

$\ln a^b = b \ln a$

Izračunati naznačene više derivacije funkcija:

Primjer 10. $f(x) = \log x, f^{(4)}(2) = ?$

$f'(x) = (\log_{10} x)' = \frac{1}{x \ln 10}$

$f''(x) = \left(\frac{1}{x \ln 10} \right)' = \frac{1}{\ln 10} \cdot \left(\frac{1}{x} \right)' = \frac{1}{\ln 10} \cdot \left(-\frac{1}{x^2} \right)$

$f'''(x) = \left(-\frac{1}{\ln 10 x^2} \right)' = -\frac{1}{\ln 10} \cdot \left(\frac{1}{x^2} \right)' = -\frac{1}{\ln 10} \cdot \frac{-2}{x^3} = \frac{2}{\ln 10} \cdot \frac{1}{x^3}$

$f^{(4)}(x) = f''''(x) = \left(\frac{2}{\ln 10} \cdot \frac{1}{x^3} \right)' = \frac{2}{\ln 10} \cdot \frac{-3}{x^4} = \frac{-6}{\ln 10 x^4}$

$f^{(4)}(2) = \frac{-6}{\ln 10 \cdot 2^4} = \frac{-6}{16 \ln 10}$

Primjer 11. $f(x) = \cos^2(2x), f''\left(\frac{\pi}{2}\right) = ?$

$f'(x) = (\cos^2(2x))' = ((\cos(2x))^2)' = \left\{ \begin{array}{l} f = x^2 \quad f' = 2x \\ g = \cos(2x) \end{array} \right\} = 2 \cos(2x) \cdot (\cos(2x))'$

$= 2 \cos(2x) \cdot (-\sin(2x)) \cdot 2 = -4 \sin(2x) \cos(2x)$

$f''(x) = -4 \left((\sin(2x))' \cdot \cos(2x) + \sin(2x) \cdot (\cos(2x))' \right)$

$= -4 \left(\cos(2x) \cdot 2 \cdot \cos(2x) + \sin(2x) \cdot (-\sin(2x)) \cdot 2 \right)$

$= -8(\cos^2(2x) - \sin^2(2x))$

$f''\left(\frac{\pi}{2}\right) = -8(\cos^2(\pi) - \sin^2(\pi)) = -8((-1)^2 - 0^2) = -8$

Višestrukom primjenom L'Hopitalovog pravila odrediti sljedeće:

Primjer 12. $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{n^2}{2^n} = \left[\frac{\infty}{\infty} \right] \stackrel{L'H}{=} \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{(n^2)'}{(2^n)'} = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{2n}{2^n \ln 2} = \left[\frac{\infty}{\infty} \right] =$

Vidi primjer 17. iz seminara 9!

$$\stackrel{L'H}{=} \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{(2n)'}{(2^n \ln 2)'} = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{2}{2^n \ln 2 \cdot \ln 2} = \frac{2}{\infty} = 0$$

Primjer 13. $\lim_{x \rightarrow 1^+} \ln x \ln(x-1) = [\ln 1^+ \cdot \ln 0^+] = [0^+ \cdot (-\infty)]$ **NEODREĐENI OBLIK**

ALI NAMA TREBA
NEODREĐENI OBLIK $\frac{0}{0}$ $\frac{\infty}{\infty}$

$$= \lim_{x \rightarrow 1^+} \frac{\ln(x-1)}{\frac{1}{\ln x}} = \left[\frac{-\infty}{+\infty} \right] \stackrel{L'H}{=} \lim_{x \rightarrow 1^+} \frac{\frac{1}{x-1}}{\frac{-1}{(\ln x)^2} \cdot \frac{1}{x}} = \lim_{x \rightarrow 1^+} \left(- \frac{x(\ln x)^2}{x-1} \right)$$

FORMACNO: $0^+ \cdot (-\infty) = \frac{1}{1} \cdot (-\infty) = \frac{-\infty}{0^+} = \frac{-\infty}{0} = -\infty$

$$\stackrel{L'H}{=} \lim_{x \rightarrow 1^+} - \frac{(\ln x)^2 + x \cdot 2 \ln x \cdot \frac{1}{x}}{1} = \lim_{x \rightarrow 1^+} - \frac{(\ln x)^2 + 2 \ln x}{1} = \frac{0^2 + 0}{1} = 0$$

Izračunati derivacije funkcija koje slijede:

Primjer 14. $f(x) = \arcsin(\ln(x^2 - 4))$ $f'(x) = \left\{ \begin{array}{l} g(x) = \ln(x^2 - 4) \\ f(x) = \arcsin x, f'(x) = \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} \end{array} \right\} = \frac{1}{\sqrt{1-(g(x))^2}} \cdot g'(x) = \frac{1}{\sqrt{1-(\ln(x^2-4))^2}} \cdot g'(x)$

$$= \frac{1}{\sqrt{1-(\ln(x^2-4))^2}} \cdot (\ln(x^2-4))' = \frac{1}{\sqrt{1-(\ln(x^2-4))^2}} \cdot \frac{2x}{x^2-4}$$

$$\left(\ln(x^2-4) \right)' = \left\{ \begin{array}{l} g(x) = x^2-4, g'(x) = 2x \\ f(x) = \ln x, f'(x) = \frac{1}{x} \end{array} \right\} = \frac{1}{x^2-4} \cdot 2x = \frac{1}{f'(g(x))} \cdot g'(x)$$

Primjer 15. $f(x) = \ln \ln(x^2 + x)$

$$\left[\ln(\ln(x^2+x)) \right]' = \frac{1}{\ln(x^2+x)} \cdot \left[\ln(x^2+x) \right]' = \frac{1}{\ln(x^2+x)} \cdot \frac{1}{x^2+x} \cdot [x^2+x]' = \frac{1}{\ln(x^2+x)} \cdot \frac{1}{x^2+x} \cdot (2x+1)$$

$$f'(x) = \frac{1}{\ln(x^2+x)} \cdot \frac{2x+1}{x^2+x}$$

Primjer 16. $f(x) = \frac{1}{\cos^2(3x)} = \frac{1}{(\cos(3x))^2} = (\cos(3x))^{-2}$

$$\begin{aligned} f'(x) &= -2 (\cos(3x))^{-3} \cdot (\cos(3x))' \\ &= -2 (\cos(3x))^{-3} \cdot (-\sin(3x)) \cdot (3x)' \\ &= +2 (\cos(3x))^{-3} \cdot \sin(3x) \cdot 3 \\ &= \frac{6 \sin(3x)}{\cos^3(3x)} \end{aligned}$$

Primjer 17. $f(x) = x e^{\frac{1}{x^2-1}}$

Vidi <http://lavica.fesb.hr/mat1/vjezbe/node109.html>

$$f(x) = \left(x \cdot e^{\frac{1}{x^2-1}} \right)' = x' \cdot e^{\frac{1}{x^2-1}} + x \cdot \left(e^{\frac{1}{x^2-1}} \right)' = e^{\frac{1}{x^2-1}} + x \cdot e^{\frac{1}{x^2-1}} \cdot \frac{-2x}{(x^2-1)^2} = \left(1 - \frac{2x^2}{(x^2-1)^2} \right) e^{\frac{1}{x^2-1}}$$

$$\left(e^{\frac{1}{x^2-1}} \right)' = \left\{ \begin{array}{l} g(x) = \frac{1}{x^2-1}, g'(x) = -\frac{2x}{(x^2-1)^2} \\ f(x) = e^x, f'(x) = e^x \end{array} \right\} = e^{\frac{1}{x^2-1}} \cdot \frac{-2x}{(x^2-1)^2}$$

$$f'(x) = \left(1 - \frac{2x^2}{(x^2-1)^2} \right) e^{\frac{1}{x^2-1}} = e^{\frac{1}{x^2-1}} \left(\frac{(x^2-1)^2 - 2x^2}{(x^2-1)^2} \right) = e^{\frac{1}{x^2-1}} \cdot \frac{x^4 - 4x^2 + 1}{(x^2-1)^2}$$

Primjer 18. $f(x) = (\cos x)^{\sin x}$

$$f(x) = \left(e^{\ln(\cos x)} \right)^{\sin x} = e^{\sin x \ln(\cos x)}$$

OBLIK $(f(x))^{g(x)}$ NEMAMO U TABLICI, NITI U PRAVICIMA

SVODIMO NA OBLIK e^{nesto} . EVO KAKO: $f(x) = e^{\ln f(x)}$

$$f(x)^{g(x)} = \left(e^{\ln f(x)} \right)^{g(x)} = e^{g(x) \ln f(x)}$$

$$f'(x) = \left(e^{\sin x \ln(\cos x)} \right)' = \left\{ \begin{array}{l} g(x) = \sin x \ln(\cos x) \\ f(x) = e^x, f'(x) = e^x \end{array} \right\} = e^{\sin x \ln(\cos x)} \cdot (\sin x \ln(\cos x))' =$$

$$= e^{\sin x \ln(\cos x)} \cdot \left(\cos x \ln(\cos x) + \sin x \cdot \frac{1}{\cos x} \cdot (-\sin x) \right)$$

$$= (\cos x)^{\sin x} \left(\cos x \ln(\cos x) - \frac{\sin^2 x}{\cos x} \right)$$

Za samostalnu vježbu derivirati sljedeće funkcije:

- (1) $f(x) = (x+2)^3$
- (2) $f(x) = 2x + \sqrt{x^2 + x}$
- (3) $f(x) = \sqrt{4+x} - \sqrt{4-x}$
- (4) $f(x) = \ln(\cos x)$
- (5) $f(x) = \arcsin \frac{x-1}{x}$
- (6) $f(x) = \sqrt{4x-x^2} \ln(x-2)$
- (7) $f(x) = x^2 \ln x$

Primjenom L'Hopitalovog pravila riješiti:

- (1) $\lim_{x \rightarrow -\infty} \frac{x^3 + 3x - 1}{2x^2 - 2x + 2}$ (derivirati dok je limes neodređenog oblika $\frac{\infty}{\infty}$)
- (2) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin x}{x}$
- (3) $\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{x^3}{e^x}$
- (4) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin 3x}{\sqrt{x+2} - x - \sqrt{2}}$
- (5) $\lim_{x \rightarrow 0} \left(\frac{\sin x}{x} \right)^{\frac{1}{x^2}}$

Usporediti derivaciju funkcije $f_1(x) = \tan x$ sa $f_2(x) =$

$$\frac{\sin x}{\cos x}$$

Za vježbu pokušajte riješiti neke limese iz seminara 8 do 11 korištenjem L'Hopitalovog pravila. Naravno, rezultat treba biti isti.